

ئىلمىي، ئۇنىۋېرسال كىتابلار

«ئېقىم مەسىلىلىرىگە دائىر ماتېرىياللار قوللانمىسى» .
ئاپتورى: مەتروۋى ھېيت. ژانىرى: تارىخ، سىياسىي - ئىقتىساد ۋە
نەزەرىيە بىلىملىرى، ئېقىم مەسىلىلىرىگە دائىر قوللانما. شىنجاڭ
ئۇنىۋېرسىتېتى تەشۋىقات بۆلۈمى 1983 - يىل 1 - ئاي باسمىسى،
353 بەت. تىراژى: 8000.

بۇ كىتابتا ئېقىم مەسىلىلىرىگە دائىر بىلىۋېلىشقا تېگىشلىك
ئاساسىي بىلىملەر بايان قىلىنغان.
«ئەرەب تىلى». تۈزگۈچى: ئىسمائىل قادىر. شىنجاڭ خەلق
نەشرىياتى 1993 - يىل 12 - ئاي نەشرى.

«ئوردۇ تىلىدىن ئاساس». ئاپتورى: مۇتەللىپ ئەلى
ھاجى. شىنجاڭ پەن - تېخنىكا سەھىيە نەشرىياتى (W) 1992 -
يىل 12 - ئاي 1 - نەشرى، 589 بەت، تىراژى: 4000.
بۇ كىتابقا 75 دەرس كىرگۈزۈلگەن. بۇنىڭ ئىچىدە ئۈچ دەرس
فونېتىكا قىسمى، قالغانلىرى گرامماتىكا ۋە تىل قىسمىدىن ئىبارەت.
تېكىست ئىچىگە 3000 دىن ئارتۇق يېڭى سۆزلۈك كىرگۈزۈلگەن
ھەمدە بۇ سۆزلەر دەرسلىكنىڭ ئاخىرىدىكى لۇغەت قىسمىغا ئوردۇ تىلى
ئېلىپبە تەرتىپى بويىچە بېرىلگەن.

«تۈرمۈش مەسىلىھەتچىسى» (20 - سان). بۇ كىتابتىكى بارلىق
ماقالىلەرنى گۇما ناھىيىلىك يۇقۇملۇق كېسەللىكلەرنىڭ ئالدىنى
ئېلىش پونكىتىدىن ئابلىكىم جېلىل تەييارلىغان. قەشقەر ئۇيغۇر
نەشرىياتى 1994 - يىل 4 - ئاي نەشرى، كىچىك 32 كەسەم، 236
بەت، تىراژى: 3570. كىتاب «ئىلمىي تۈرمۈش»، «ئەر - خوتۇن
ئوتتۇرىسىدا»، «يېمەك - ئىچمەك ساۋاتلىرى»، «پەرزەنت

تەربىيىسى»، «سالامەت بولۇڭ»، «يېمەك - ئىچمەكلەر بىلەن كېسەل داۋالاش»، «شىپالىق رېتسېپلار» قاتارلىق 11 سەھىپە ئاستىدىكى 130 پارچە ئىلمىي ساۋات (تۇرمۇش ساۋاتى) دىن تەركىب تاپقان.

«تۇرمۇش مەسلىھەتچىسى» (21 - سان). بۇ كىتابتىكى ماقالىلەرنى گۇما ناھىيىلىك كېسەللىكلەرنىڭ ئالدىنى ئېلىش پونكىتىدىن ئابلىكىم جېلىل بىلەن نۇرمۇھەممەد تۇرسۇن بىرلىكتە نەشرگە تەييارلىغان. قەشقەر ئۇيغۇر نەشرىياتى 1995 - يىل 1 - ئاي نەشرى، كىچىك 32 كەسلىم، 237 بەت، تىراژى: 3070.

بۇ كىتابقا «ئىلمىي تۇرمۇش»، «يېمەك - ئىچمەك ساۋاتلىرى»، «گۈزەللىك تەربىيىسى»، «ئائىلە ئېلىپىتىر سايمانلىرىدىن ئىلمىي پايدىلىنىش» قاتارلىق يەتتە سەھىپە ئاستىدا 116 پارچە ماقالە كىرگۈزۈلگەن. ماقالىلەردە كىشىلەر ئىلمىي تۇرمۇش قارشى ۋە ئۇسۇلىغا يېتەكلەنگەن.

ئابلىكىم جېلىل 1955 - يىل 12 - ئايدا گۇما ناھىيىسىنىڭ قارىتاغز مەيدانىدا تۇغۇلغان. 1974 - يىلى خوتەن ۋىلايەتلىك

تېببىي مەكتەپنى پۈتتۈرگەن. 1976 -

يىلىدىن باشلاپ گۇما ناھىيىلىك

كېسەللىكلەرنىڭ ئالدىنى ئېلىش پونكىتىدا

2002 - يىل 12 - ئايغىچە ئىشلەپ دەم

ئېلىشقا چىققان. خىزمەت داۋامىدا ئىلمىي

ئەمگەك بىلەن شۇغۇللىنىپ، 100 پارچىدىن

ئارتۇق ساۋات خاراكتېرلىك ماقالە يېزىپ

ئېلان قىلدۇرغان. تۇرمۇش ساۋاتلىرىغا دائىر تەرمىلەرنى توپلاپ

«تۇرمۇش مەسلىھەتچىسى» ناملىق مەجمۇئەنىڭ 20 - ، 21 -

سانلىرىنى نەشرگە تەييارلىغان.

ئەبەيدۇللا ئاقۇپ تەرجىمە قىلغان ۋە تۈزگەن كىتابلار
 1. «بۇددا ئېلى ئۇدۇن». ئەسلىي ئاپتورى لى يىنپىڭ.
 ژانىرى: تارىخ (تەرجىمە). شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى 1995-يىل
 8-ئاي نەشرى، كىتاب نومۇرى: ISBN7-228-03321-7/K.349.
 421 بەت، تىراژى: 5100.

بۇ كىتابتا خوتەننىڭ مىلادىدىن بۇرۇنقى ۋە ئىسلامىيەتتىن
 كېيىنكى دەۋرىگىچە بولغان قەدىمكى زامان تارىخى، يەنى دۆلەت
 قۇرۇشقا دائىر رىۋايەتلەر، بۇددا دىنىنىڭ گۈللىنىشى ۋە
 خارابىلىشى، ئىسلام دىنىنىڭ تارقىلىشى ۋە ئومۇملىشىشى، مىللەت
 ۋە مەدەنىيەت جەھەتتىكى ئۆزگىرىشلەر، ئۇدۇن ۋېيسا خانلىقىنىڭ
 خان نەسەبى، يىلنامىسى، خوتەننىڭ مەدەنىيەت يادىكارلىقلىرى ۋە
 قەدىمكى ئىزلىرى تونۇشتۇرۇلغان.

2. «شىنجاڭنىڭ يېزا ئىگىلىكىنى پەن-تېخنىكا ئارقىلىق
 تەرەققىي قىلدۇرۇش». ژانىرى: يېزا ئىگىلىكى (تەرجىمە).
 شىنجاڭ پەن-تېخنىكا سەھىيە نەشرىياتى 1993-يىل 2-ئاي نەشرى،
 كىتاب نومۇرى: ISBN7-5372-0475-6/S.103. 623 بەت،
 تىراژى: 5900.

بۇ كىتابقا شىنجاڭنىڭ ئاتاقلىق يېزا ئىگىلىك ئىلمىي فېڭ
 جاۋكۈننىڭ ۋەكىللىك خاراكتېرىگە ئىگە ئىلمىي ماقالىلىرى،
 تەكشۈرۈش دوكلاتى، خىزمەت خۇلاسەسى ۋە نۇتۇقلىرىدىن 16
 پارچىسى كىرگۈزۈلگەن. شىنجاڭنىڭ يېزا ئىگىلىك تەرەققىياتى ۋە
 يېزا ئىگىلىكىنى پەن-تېخنىكا ئارقىلىق تەرەققىي قىلدۇرۇشنىڭ
 ئىستراتېگىيىلىك مەسىلىلىرى كۆپ تەرەپلىمە بايان قىلىنغان.

3. «جۇڭگو ئىنقىلابىي تارىخىدىن سوئال-جاۋابلار»
 (2-قىسىم). ژانىرى: تارىخ (تەرجىمە). شىنجاڭ
 ياشلار-ئۆسمۈرلەر نەشرىياتى 1995-يىل 12-ئاي نەشرى،
 كىتاب نومۇرى: 1 - قىسمى: ISBN7-5371-2169-9/G.981،
 2 - قىسمى: ISBN7-5371-2170-2/G.982، 864 بەت،

تىراژى: 7070. بۇ كىتابقا 1840-يىلىدىن 1956-يىلىغىچە بولغان زور ۋەقەلەر،

تارىخىي شەخسلەر قاتارلىق 875 تېما كىرگۈزۈلگەن. بوش ئورۇننى تولدۇرۇش، تاللاپ جاۋاب بېرىش، خاتانى تۈزىتىش، ئاتالغۇلارنى ئىزاھلاش، سوئال-جاۋابلار، بايان قىلىش قاتارلىق تۈرلەرگە بۆلۈنىدۇ. 1978-يىلىدىن بۇيانقى مەملىكەتلىك ئالىي مەكتەپ ئىمتىھانى ۋە يىللاردىن بۇيانقى چوڭلار مائارىپى ئىمتىھان سوئاللىرى كىرگۈزۈلگەن.

4. « سودا يۈمۈرلىرى ». ژانىرى: مەدەنىيەت (تەرجىمە). شىنجاڭ ياشلار-ئۆسمۈرلەر نەشرىياتى 1996-يىلى 1-ئاي نەشرى، كىتاب نومۇرى: ISBN7-5371-2232-6/I.737. 164 بەت، تىراژى: 5070.

بۇ كىتابقا تىجارەت ۋە تىجارەت ئەخلاقى توغرىسىدىكى قىزىقارلىق يۈمۈرلەر كىرگۈزۈلگەن.

5. « يەھۇدىيلارنىڭ سىرى ». ژانىرى: مەدەنىيەت، ئىجتىمائىيەت (تەرجىمە). شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى 2000-يىلى 4-ئاي نەشرى، كىتاب نومۇرى: ISBN7-228-05520-9/I. 766 بەت، تىراژى: 3000.

بۇ كىتابتا مەشھۇر يەھۇدىي كىشىلىرى، يەھۇدىيلارنىڭ زور بالايىئاپەتكە ئۇچراپمۇ يوقىلىپ كەتمىگەنلىكىنىڭ سىرى، ئەيسا ئەلەيھىسسالام، ئىنجىل ۋە يەھۇدىي دىنىنىڭ سىرى، يەھۇدىيلارنىڭ ئەقىل-پاراسىتى، يەھۇدىي سودىگەرلىرىنىڭ دۇنياغا خوجا بولۇشنىڭ سىرى، ئۇلارنىڭ ئالاھىدە سۆھبەت سەنئىتى، تۇرمۇش ۋە جاھاندارچىلىق سەنئىتى، دۆلەت قۇرۇش ۋە قۇدرەت تېپىشى، ئىسرائىلىيە رەھبەرلىرى قاتارلىق مەزمۇنلار كىرگۈزۈلگەن.

6. « ساغلاملىق ۋە ئۇزۇن ئۆمۈر كۆرۈش بېتەكچىسى ». ژانىرى: سەھىيە (تۈزۈلگەن ئىلمىي ئەمگەك). شىنجاڭ پەن-تېخنىكا سەھىيە نەشرىياتى 2003-يىلى 11-ئاي نەشرى. 1-قىسىم 236 بەت،

2-قىسىم 231 بەت، تىراژى: 6000. بۇ ئىككى قىسىم كىتابتا كۈتۈنۈپ ساغلاملىقىنى ئاسراش، ئۇزۇن ئۆمۈر كۆرۈشكە دائىر مول نەزەرىيە ۋە ئەمەلىي تەجرىبىلەر تونۇشتۇرۇلغان.

7. «ئۆز كېسەللىگە ئۆزى دىئاگنوز قويۇش توغرىسىدا پايدىلىق كۆرسەتمىلەر». ژانىرى: سەھىيە (تۈزۈلگەن ئىلمىي ئەمگەك). مىللەتلەر نەشرىياتى 2004-يىلى 5-ئاي نەشرى، كىتاب نومۇرى: ISBN7-105-06124-3/R.118. 203 بەت، تىراژى: 3000. بۇ كىتابقا كېسەللىكنى ئۆزى بايقاش، كېسەللىك بېشارەتلىرى، كېسەللىكلەرنى پەرقلەندۈرۈش قاتارلىق مەزمۇنلار كىرگۈزۈلگەن بولۇپ، كېسەللىكنى ئۆزى ۋاقتىدا بايقاپ، ۋاقتىدا داۋالاش پۇرسىتىنى ئۆتكۈزۈۋەتمەسلىك تەكىتلەنگەن.

ئەبەيدۇللا ئاقۇپ 1948-يىلى 4-ئاينىڭ 1-كۈنى قاغلىق ناھىيىسىدە خىزمەتچى ئائىلىسىدە تۇغۇلغان. 1970-يىلى شىنجاڭ ئۇنىۋېرسىتېتىنىڭ تىل-ئەدەبىيات فاكولتېتىنى پۈتتۈرۈپ، خوتەن ۋىلايىتىگە تەقسىم قىلىنىپ، ئىلگىرى-ئاخىر بولۇپ، خەنزۇ ئوتتۇرا مەكتىپىنىڭ ئۇيغۇر تىلى ئوقۇتقۇچىسى، خوتەن ۋىلايەتلىك پارتكوم تەشۋىقات بۆلۈمىدە تەرجىمان، خوتەن ۋىلايەتلىك شىنخۇا كىتابخانىسىدا دىرىكتور بولغان. «ئالىي ئىقتىسادچى» ئۇنۋانىغا ئېرىشكەن. شىنخۇا كىتابخانىسىدا ئىشلىگەن مەزگىلدە يېزىلاردىكى دېھقان-چارۋىچىلارنىڭ كىتاب سېتىۋېلىش قىيىن بولۇش مەسىلىسىنى ھەل قىلىشقا ئىرادە باغلاپ 90-يىللاردا ۋىلايەتنىڭ ئۈچتىن ئىككى قىسىم يېزا-بازارلىرىدا كىتاب سېتىش تور نۇقتىسى

ئىلمىي، ئۇنىۋېرسال كىتابلار

قۇرغان. ئىش - ئىزلىرى «جۇڭگو مۇتەخەسسسلەر قامۇسى»،
 «جۇڭگو ئىختىساس ئىگىلىرى قامۇسى»، «جۇڭگو ئىختىساس
 ئىگىلىرى لۇغىتى» قاتارلىق كىتابلاردا تونۇشتۇرۇلغان.
 ئۇ ھازىر دەم ئېلىشقا چىقىپ، ئىلمىي تەتقىقات ئىشلىرى ۋە
 تەرجىمە بىلەن شۇغۇللىنىۋاتىدۇ.

«تارىم ساھىلىدا» ئاپتورى: مۇھەممەد توختى ئەھمەد.
 ئەدەبىي - ئىلمىي ماقالىلەر توپلىمى. قەشقەر ئۇيغۇر نەشرىياتى
 1999 - يىلى 8 - ئاي نەشرى. 297 بەت، فورماتى:
 850×1168 mm، 32 كەسلەم.

بۇ كىتاب ئۇيغۇر كلاسسىك ئەدەبىياتى تەتقىقاتى، ھازىرقى زامان
 ئۇيغۇر ئەدەبىياتى تەتقىقاتى، ئۇيغۇر خەلق ئېغىز ئەدەبىياتى تەتقىقاتى
 ۋە ئەدەبىي يېزىقچىلىق تەتقىقاتى تېمىلىرى بويىچە 14 پارچە ماقالىدىن
 تەركىب تاپقان.

بۇ كىتابتا ئۇيغۇر كلاسسىك ئەدەبىياتى تەتقىقاتىغا ئائىت
 ماقالىلەردە ئوخشاش ئىسىم ياكى ئوخشاش لەقەملىك نامايەندىلەرنى
 ئۆزئارا ئارىلاشتۇرۇۋېتىشتىن كېلىپ چىقىۋاتقان سەۋەنلىكلەر ۋە ئۇنى
 تۈزىتىش پىرىنسىپلىرى، نامايەندىلەرنى ياشىغان دەۋر ۋە تىل
 ئالاھىدىلىكلىرى ئاساسىدا ئىنچىكە پەرقلەندۈرۈش يوللىرى ھەققىدە
 مۇھاكىمە يۈرگۈزۈلگەن ھەمدە مەشھۇر پەيلاسوپ، شائىر مۇھەممەد
 بىننى ئابدۇللا خاراباتى (1638 — 1730) نىڭ «كۈلىيات مەسنەۋى
 خاراباتى» ناملىق ئەسىرىدە تەشەببۇس قىلىنغان ئىجتىمائىي،
 ئەخلاقىي مەسىلىلەر، بىرقانچە نامايەندىلەر ئەسەرلىرىنىڭ تېماتىك
 مەزمۇنى، دەۋر ئارقا كۆرۈنۈشى ھەققىدە ئەتراپلىق مۇھاكىمە
 يۈرگۈزۈلگەن.

ھازىرقى زامان ئۇيغۇر ئەدەبىياتى تەتقىقاتىغا ئائىت ماقالىلەردە
 نىمىشېھىت داموللا ئارمىيە ئېلى سايرامى (1906 — 1972) نىڭ
 «مىڭئۆي ۋە فەرھاد - شېرىن» ناملىق داستاندا يورۇتۇلغان
 ۋەتەنپەرۋەرلىك ئىدىيە ۋە ئۆزگىچە خاھىشچانلىق، قاسىمجان قەمبىرى
 (1910 — 1956) نىڭ ئەدەبىيات - سەنئەت پائالىيەتلىرى ۋە

ئىجادىيەتلىرى، ئەمەد زىيائى (1913 — 1989) نىڭ ئىجادىيەت ئىدىيىسى ۋە ئىلمىي ئەمگەكلىرى ھەققىدە نۇقتىلىق مۇلاھىزە ئېلىپ بېرىلغان.

ئۇيغۇر خەلق ئېغىز ئەدەبىياتى تەتقىقاتىغا دائىر ماقالىلەردە بىر قىسىم ئۇيغۇر خەلق داستانلىرىدا يورۇتۇلغان ئىجتىمائىي ئەخلاق قارىشى ھەم ۋەتەنپەرۋەرلىك ئىدىيە شۇنداقلا ئۇيغۇر خەلق ئېغىز ئەدەبىياتىنىڭ تېماتىك مەزمۇنلىرى ھەققىدىكى قاراشلار گەۋدىلەندۈرۈلگەن.

ئەدەبىي يېزىقچىلىق تەتقىقاتىغا ئائىت بۆلۈمدە ئەدەبىي يېزىقچىلىقنىڭ تەلىپى، قانۇنىيىتى، بولۇپمۇ بەزى شېئىرىي ژانىرلارنىڭ ئۆزگىچە پەرقلەرى، ئىپادىلەش ئالاھىدىلىكى، خاس خاراكتېرى ھەققىدىكى چۈشەنچىلەر سىستېمىلىق ئوتتۇرىغا قويۇلغان. «ئىجادىيەت ۋە تۇرمۇش» ئاپتورى: ئەنۋەر ھوشۇر. ئوبزور -

ماقالىلەر توپلىمى. قەشقەر ئۇيغۇر نەشرىياتى 1998 - يىل 8 - ئاي نەشرى، كىتاب نومۇرى: ISBN7—5373—0729—6، فورماتى: 787×1092mm، 32 كەسەلم، 203 بەت، تىراژى: 4080.

توپلامغا ئاپتورنىڭ مەملىكىتىمىزدە بازار ئىگىلىكى تۈزۈلمىسى يولغا قويۇلغان ئالاھىدە تارىخىي شارائىتتىكى ئەدەبىيات - سەنئەت ھادىسىلىرى، ئەدەبىيات نەزەرىيىسى ۋە كلاسسىك ئەدەبىيات تەتقىقاتى ساھەلىرى بويىچە يازغان «بازار ئىگىلىكى شارائىتىدا ئەدەبىياتىمىزنى تەرەققىي قىلدۇرۇشنىڭ يوللىرى ئۈستىدە ئىزدىنىش»، «ئەدەبىياتىمىز ئويىيېكتىپ، ئادىل باھاغا موھتاج»، «دېھقانلارنى ئۇنتۇپ قالمايلى»، «نۇرمۇھەممەد توختى ئىجادىيىتىدىكى بەزى ئالاھىدىلىكلەر»، «ناۋائىنىڭ پەلسەپە ۋە ئېستېتىك ئىدىيىسى توغرىسىدا»، «پوۋېستنىڭ تەبىرى توغرىسىدا»، «داغ، رومانى توغرىسىدا تەسرات» قاتارلىق 23 پارچە ئوبزور ۋە ئىلمىي ماقالىسى كىرگۈزۈلگەن.

«ئوردۇ تىلىدىن ئاساس» تۈزگۈچى: مۇتەللىپ ئەلى ھاجى.

شىنجاڭ پەن - تېخنىكا سەھىيە نەشرىياتى (W) 2002 - يىل 5 - ئاي نەشرى، 399 بەت، تىراژى: 5000.

بۇ كىتاب شىنجاڭ ئۇيغۇر تېبابەتچىلىكى ئالىي تېخنىكومىنىڭ دەرسلىك ماتېرىيالى بولۇپ، جەمئىي 65 دەرس. ئۈچ دەرس فونېتىكا، قالغانلىرى جۈملە، دىئالوگ، تېكىست، يېڭى سۆزلەر، گرامماتىكا ۋە كۆنۈكمىدىن ئىبارەت. تېكىست ئىچىگە 3800 ئەتراپىدا يېڭى سۆزلۈك كىرگۈزۈلۈپ، بۇ سۆزلەر دەرسلىكنىڭ ئاخىرىدىكى لۇغەت قىسمىغا ئوردۇچە ئېلىپبە تەرتىپى بويىچە بېرىلىپ، يېنىغا قايسى دەرسىتە ئۇچرايدىغانلىقى ئىزاھلانغان.

«تېببىي پەن ئىلمىي ماقالىلىرى يېزىقچىلىقى». ئاپتورى:

ئابدۇقادىر ئابدۇۋايت. شىنجاڭ پەن - تېخنىكا سەھىيە نەشرىياتى (W) 2003 - يىل 1 - ئاي 1 - نەشرى، 247 بەت، تىراژى: 2000.

بۇ كىتابتا تېببىي پەن ئىلمىي ماقالىلىرى يېزىقچىلىقىغا ئائىت نەزەرىيىۋى بىلىملەر ۋە ئۇلارغا مۇناسىۋەتلىك ئۈلگىلىك ماقالىلەر تونۇشتۇرۇلغان بولۇپ، كەڭ تېببىي خادىملارنىڭ ئاساسىي نەزەرىيە، كلىنىكىلىق داۋالاش، كېسەللىكلەرنىڭ ئالدىنى ئېلىش جەھەتتىكى پەن - تەتقىقات ۋە يېزىقچىلىق ئىشلىرىدا قوللانمىلىق رولىغا ئىگە.

«ئەجداد ھېكمىتى ۋە ئەۋلاد خىسلىتى». ئاپتورى: ئەنۋەر مەتەيدى. ماقالىلەر توپلىمى. 2003 - يىل 8 - ئايدا قەشقەر ئۇيغۇر نەشرىياتى تەرىپىدىن ئۇيغۇر تىلىدا نەشر قىلىنغان. كىتاب نومۇرى: ISBN7-5373-1172-2/C.4، 850×1168mm، 32

كەسەلەم، 256 بەت، باسما تاۋىقى 8.125.

ئاپتونىڭ «ئەجداد ھېكمىتى ۋە ئەۋلاد خىسلىتى» ناملىق بۇ كىتابىغا ئۇنىڭ 1997 - يىلىدىن 2002 - يىلىغىچە ئارىلىقتا يازغان بىر قىسىم نەزەرىيىۋى مۇھاكىمە ماقالىلىرى تاللاپ كىرگۈزۈلگەن بولۇپ، جەمئىي 16 پارچە ماقالە ۋە بىر كىرىش سۆزدىن تەركىب تاپقان. ئاپتور بۇ كىتابىغا كىرگۈزۈلگەن ماقالىلىرىدە نۇقتىلىق ھالدا

مىللىي ئەنئەنە، جۈملىدىن فولكلور مەدەنىيىتى، ياتلىشىش ۋە مەنئىي كىرىزىس مەسىلىلىرى، مائارىپ، ئىجتىمائىي ئەخلاق ھەمدە مۇھەببەت مەسىلىسى، شۇنىڭدەك ئالىي مەكتەپ ئوقۇغۇچىلىرىنىڭ ئۆگىنىش، تۇرمۇش ۋە روھىي دۇنياسىدا مەۋجۇت بولۇپ تۇرۇۋاتقان تۈرلۈك ئەمەلىي مەسىلىلەر ئۈستىدە ئەتراپلىق ۋە چوڭقۇر مۇلاھىزە يۈرگۈزگەن. كىتابتىكى ماقالىلەرنىڭ پەلسەپىۋىلىكى كۈچلۈك، ھېسسىياتقا باي.

ئەنۋەر مەتسەيدى 1963 - يىل 7 - ئايدا نىيا ناھىيىسىنىڭ سالغوزەك يېزىسىدا دېھقان ئائىلىسىدە دۇنياغا كەلگەن. 1980 -

يىلىدىن 1985 - يىلىغىچە قەشقەر پېداگوگىكا

ئىنستىتۇتىنىڭ جۇڭگو تىل - ئەدەبىياتى

فاكۇلتېتىدا ئوقۇغان. ئوقۇش پۈتتۈرگەندىن

كېيىن شۇ مەكتەپتە ئوقۇتقۇچىلىققا ئېلىپ

قېلىنغان. ھازىرغىچە قەشقەر پېداگوگىكا

ئىنستىتۇتى جۇڭگو تىل - ئەدەبىياتى

فاكۇلتېتىنىڭ ئۇيغۇر كلاسسىك ئەدەبىياتى

كافېدراسىدا ئىشلەپ، «ئۇيغۇر خەلق ئېغىز

ئەدەبىياتى»، «ئۇيغۇر فولكلورى»، «ئۇيغۇر كلاسسىك

ئەدەبىياتى» قاتارلىق دەرسلەرنى ئۆتۈپ كېلىۋاتىدۇ. بۇ ئارىلىقتا ئۇ

لىياۋنىڭ ئۇنىۋېرسىتېتى، خۇاڭجۇڭ پېداگوگىكا ئۇنىۋېرسىتېتى،

شىنجاڭ ئۇنىۋېرسىتېتى قاتارلىق ئالىي مەكتەپلەردە فولكلور كەسپى

ۋە ئىنگلىز تىلى بويىچە ئوقۇش ۋە بىلىم ئاشۇرۇشتا بولغان. ھازىر

ئۇ ئاسپىرانتلىق ئوقۇش تارىخىغا ئىگە، لېكتور، جۇڭگو فولكلور

ئىلمىي جەمئىيىتىنىڭ ئەزاسى شۇنداقلا قەشقەر پېداگوگىكا

ئىنستىتۇتىنىڭ ماگىستىر ئاسپىرانتى.

ئەنۋەر مەتسەيدى ئوتتۇرا مەكتەپتىن باشلاپلا ئەدەبىي

ئىجادىيەتكە كىرىشىپ، 20 - ئەسىرنىڭ 90 - يىللىرىغا قەدەر 200

پارچىسىدىن ئارتۇق شېئىر، نەسر قاتارلىق ئەدەبىي ئەسەر ئېلان قىلدۇرغان، سەھنە ئەسىرى ئىجادىيىتى بىلەنمۇ شۇغۇللىنىپ، بىر پارچە ئەسىرى نىيا ناھىيىلىك سەنئەت ئۆمىكى تەرىپىدىن ئوينالغان. بىر قىسىم ئەسەرلىرى «ئاڭدىكى ئۇچقۇنلار»، «قەشقەردە نوي» قاتارلىق كوللېكتىپ شېئىر توپلاملىرىغا كىرگۈزۈلگەن. 90 - يىللاردىن كېيىن يەنە ئىلمىي تەتقىقات بىلەن شۇغۇللىنىپ، «ئۇيغۇر خەلق ئېغىز ئەدەبىياتىنى توپلاش ۋە رەتلەش مەسىلىسى توغرىسىدا»، «فولكلور تىلشۇناسلىقى توغرىسىدا»، «خەلق ئېغىز ئەدەبىياتىدا بەدىئىي شەكىل ۋە ئۇسلۇب»، «ئۇيغۇر ئەلنەغمە سەنئىتى توغرىسىدا»، «ئۇيغۇر بالىلار ئويۇنلىرىدىكى بەزى ئالاھىدىلىكلەر توغرىسىدا»، «تەكلىماكاندىكى (جاڭگال، فولكلورى ھەققىدە) قاتارلىق ئون نەچچە پارچە ئىلمىي ماقالە، «مەسىلىگە يەنىلا ئىلمىي مۇئامىلە قىلغان ياخشى»، «مۇھەببەت — ئېتىقاد يولىدىكى مېھنەت» قاتارلىق بىر يۈرۈش نەزەرىيىۋى مۇھاكىمە ماقالىلىرىنى ئېلان قىلدۇرغان.

ئەنۋەر مەتسەيدىنىڭ يەنە «كۆپ خىل ئىقتىدار يېتىلدۈرۈش مەشىقلىرى» (تولۇقسىز ئوتتۇرا مەكتەپ 3 - يىللىقلار ئۈچۈن)، «يېزىقچىلىق مەشىقلىرى» (تولۇقسىز ئوتتۇرا مەكتەپ 2 - يىللىقلار ئۈچۈن) قاتارلىق كىتابلىرى بار.

«پىلانلىق تۇغۇت يېتەكچىسى». تۈزگۈچى: باھادىر ئابدۇللا. كىتاب تۈرى: پەن - تېخنىكا. شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى 2003 - يىل 8 - ئاي 1 - نەشرى، كىتاب نومۇرى: 8 - 08233 - 228 - ISBN7، فورماتى: 850×1168mm، 32 كەسلىم، 505 بەت، باسما تاۋىقى 15.25.

شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونلۇق پىلانلىق تۇغۇت تەشۋىقات - تەربىيە مەركىزىنىڭ تەكشۈرۈپ بېكىتىشى بىلەن نەشر قىلىنغان بۇ كىتاب ئۈچ بۆلۈمدىن تەشكىل تاپقان بولۇپ، ئالدىنقى ئىككى بۆلۈمدە قانۇن - نىزام، چارىلەردىن تاللانما بېرىلگەن. كېيىنكى بۆلۈمدە پىلانلىق تۇغۇت بىلىملىرى سوئال - جاۋاب شەكلى بىلەن

توققۇز چوڭ مەزمۇن بويىچە تەرتىپلىك، ئىخچام، ئاممىباب قىلىپ بېرىلگەن.

باھادىر ئابدۇللا 1980 - يىل 12 -
ئاينىڭ 1 - كۈنى خوتەن شەھىرىدە
ئوقۇتقۇچى ئائىلىسىدە تۇغۇلغان. 2000 -
يىلى خوتەن ۋىلايەتلىك تېببىي تېخنىكومنى
پۈتتۈرۈپ، خوتەن ناھىيىلىك پىلانلىق
نۇغۇت كومىتېتىغا تەقسىم قىلىنغان. 2001 -
يىلىدىن 2004 - يىلىغىچە شىنجاڭ تېببىي
ئۇنىۋېرسىتېتى چوڭلار ئىنستىتۇتىدا داۋالاش

كەسپى بويىچە تولۇق كۇرستا ئوقۇغان.

«يېڭى توي قىلغانلار ئۈچۈن زۆرۈر ئوقۇشلۇق». ئاپتورى:

ئابلىمىت غۇجىئابدۇللا، ئازادگۈل مەشھىرپ. شىنجاڭ پەن-تېخنىكا
سەھىيە نەشرىياتى 2003 - يىل 5 - ئاي نەشرى، كىچىك 32
كەسلەم، 140 بەت.

بۇ كىتاب 94 كىچىك ماۋزۇدىن تۈزۈلۈپ، قىز - ئوغۇللارنىڭ
جىنسىي يېتىلىش ئالامەتلىرى، دەسلەپكى جىنسىي مۇناسىۋەت
بىلىملىرى ۋە ئۇسۇللىرى، جىنسىي تازىلىق ھەققىدە چۈشەنچە،
يېقىن تۇغقانلارنىڭ توي قىلىشنىڭ زىيانلىرى، ھامىلىدارلىقتىن
ساقلىنىش ۋە ھامىلىنى ئاسراش بىلىملىرىنى بايان قىلغان.

ئازادگۈل مەشھىرپ 1966 - يىل
10 - ئايدا قاراقاش ناھىيىسىنىڭ قويچى
يېزىسىدا تۇغۇلۇپ، 1982 - يىل 4 - ئايدا
خىزمەتكە قاتناشقان. 1995 - يىل 5 -
ئايدا پارتىيىگە كىرگەن. ھازىر
ناھىيىلىك ئانا - بالىلار ساقلىقنى
ساقلاش پونكىتىنىڭ مۇئاۋىن باشلىقى.

ئابلىمىت غۇجئابدۇللا 1973 -

يىل 4 - ئايدا قاراقاش ناھىيىسىدە

تۇغۇلغان، 1992 - يىل 10 - ئايدا

خىزمەتكە قاتناشقان. ھازىر ناھىيىلىك

ئانا - بالىلار ساقلىقنى ساقلاش

پونكىتىنىڭ رېنتكېن بۆلۈمىدە

ئىشلەۋاتىدۇ.

«غايە ۋە رېئاللىقىمىز». ئاپتورى: مۇھەممەتئابدۇللا

ئابدۇقادىر. كىتاب تۈرى: ئەدەبىيات. ژانىرى: نەسرىي نەسەر.

شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى 2004 - يىل 11 - ئاي نەشرى، 32

كەسەلم، 450 بەت.

بۇ كىتابتىكى مەزمۇنلار ئىككى قىسىمغا بۆلۈنگەن. بىرىنچى

قىسىمدا ئاپتور غايە بىلەن رېئاللىقنىڭ ئۆزئارا مۇناسىۋىتى، پەرقى،

ئىنساننىڭ ئۆز غايىسىنى ئەمەلگە ئاشۇرۇشتا رېئاللىقتا دۇچ

كېلىدىغان تۈرلۈك مۇرەككەپ مەسىلىلەر ۋە ئۇنى بىر تەرەپ قىلىشنىڭ

ئۇسۇلى، بولۇپمۇ ئاتا - ئانىلارنىڭ پەرزەنتلىرىنى ئۆيلۈك - ئوچاقلىق

قىلىشتىن بۇرۇن ئۇلارغا ئۆگىتىشكە تېگىشلىك مۇھىم قائىدە -

يوسۇن قاتارلىقلارنى بايان قىلغان.

كىتابنىڭ ئىككىنچى قىسمىدا ئاپتور ئۆي - ئوچاقلىق بولغان

قىز - يىگىتلەرنىڭ ئائىلە، جەمئىيەتتىكى مەسئۇلىيىتى ۋە

مەجبۇرىيىتىنى، شۇنداقلا ئۇلارنىڭ ئائىلە، جەمئىيەتتىكى

مەسئۇلىيەت، مەجبۇرىيىتى ئىچىدە پەرزەنتلىرىنى ياخشى

تەربىيەلەشنىڭ ئەڭ مۇشكۈل، مۇرەككەپ، يادرولق مەسئۇلىيەت ۋە

مەجبۇرىيەت ئىكەنلىكىنى بايان قىلغان.

«ياشاغانلار ئوقۇشلۇقى». ئاپتورى: مەمتىمىن توختى.

شىنجاڭ پەن - تېخنىكا سەھىيە نەشرىياتى 2004 - يىل نەشرى، 32

كەسەلم، 150 بەت.

بۇ كىتابقا ياشاغانلارنىڭ تۇرمۇش ئادىتى، سالامەتلىك،

كىيىنىش، ئۆزىنى كۈتۈش، ئوزۇقلىنىش، بەدەن چېنىقتۇرۇش،

ياشانغاندا دىققەت قىلىدىغان مەسىلىلەر، ئۇزۇن ئۆمۈر كۆرۈشنىڭ سىرى، ئۇزۇن ئۆمۈر كۆرگۈچىلەرنىڭ تۇرمۇش ئادىتى قاتارلىق مەسىلىلەر كۆپ تەرەپلىملىك ئەمەلىي مىساللار، ئىلمىي چۈشەنچىلەر، قائىدىلەر، پەن - تېخنىكا تەتقىقات نەتىجىلىرى، ئەمەلىي، نەزەرىيىۋى ئاساسلار ئارقىلىق چۈشەندۈرۈلۈپ كىشىلەرنى ئىلمىي ئۇسۇلدا تۇرمۇش كەچۈرۈشكە ئۈندىگەن.

«ئۇيغۇرچە نەشر قىلىنغان ئەسەرلەر كاتالوگى». تۈزگۈچى: ئېزىز ئاتاۋۇللا سارتېكىن. شىنجاڭ ئۇنىۋېرسىتېتى نەشرىياتى 2004 - يىل 7 - ئاي 1 - نەشرى. كىتاب نومۇرى: ISBN - 5631 - 1890، 16 كەسەم، فورماتى: 734، 787×1092 mm بەت.

بۇ كىتاب — توققۇز سەھىپە ئاستىدا ھازىرغىچە مەتبۇئاتلاردا ئېلان قىلىنغان ماقالىلەر، نەشر قىلىنغان كىتابلار (تارىخ - مەدەنىيەتكە ئائىت) نىڭ كاتالوگلىرىنى ئۆز ئىچىگە ئالغان بولۇپ، تۈزگۈچىلەرنىڭ جاپا - مۇشەققەتلىك ئىزدىنىشى، توپلىشى، تۈرلەرگە ئايرىشى بىلەن روياپقا چىققان يۇقىرى پايدىلىنىش قىممىتىگە ئىگە قورال خاراكتېرلىك ئۇچۇر مەنبەسىدۇر.

ئېزىز ئاتاۋۇللا تۈزگەن ۋە نەشرگە تەييارلىغان كىتابلاردىن يەنە: «ناۋائى دۇردانىلىرى»، «ئەھمەد شاھ قاراقاش»، «ئۇيغۇر تەبىئىياتىدە پەرۋىش ۋە پەرھىز»، «مېغىزلارنىڭ شىپاھلىق رولى» قاتارلىق 20 پارچە كىتاب نەشرىياتلار تەرىپىدىن نەشر قىلىنىپ تارقىتىلغان. «ئۈمىد يۇلتۇزلىرى». ئۇنىۋېرسال ئەدەبىي توپلام.

مۇھەررىرلىرى: ئابدۇللا سۇلايمان، نۇرمۇھەممەد توختى، ئابلىمىت سەمەت. مەسئۇل مۇھەررىرى: ئابدۇللا سۇلايمان. خوتەن پېداگوگىكا ئالىي تېخنىكومى مەكتەپ قۇرۇلغانلىقىنىڭ 60 يىللىقىنى تەبرىكلەشكە تەييارلىق كۆرۈش ئىشخانىسى تەرىپىدىن تۈزۈلگەن. 1988 - يىل 10 - ئاي باسمىسى، چوڭ 32 كەسەم، 316 بەت، تىراژى: 3000.

خوتەن پېداگوگىكا ئالىي تېخنىكومى قۇرۇلغانلىقىنىڭ 60 يىللىق توي تەبرىكىنىڭ خۇلاسسىسى سۈپىتىدە چىقىرىلغان بۇ

كوللېكتىپ توپلامغا مەكتەپ مۇدىرى مۇھەممەد توختىنىڭ بېغىشلەمىسىدىن كېيىن «تەبرىك ۋە ئۈمىد»، «تەبرىك گۈلدەستىلىرى» ناملىق ئىككى سەھىپە ئېچىلغان بولۇپ، ئالدىنقى سەھىپىسىگە 60 يىللىق توي تەبرىكىدە سۆزلەنگەن سۆز، ئەۋەتىلگەن تەبرىك خەت - تېلېگرامما، سوۋغات تەقدىم قىلغان ئورۇن - شەخسلەرنىڭ تىزىملىكى بېرىلگەن. «تەبرىك گۈلدەستىلىرى» سەھىپىسىدە پېشقەدەم ئوقۇتقۇچىلار، بۇ مەكتەپنىڭ سابىق ئوقۇغۇچىلىرىدىن 66 كىشىنىڭ ئەسلىمە، نەسر، شېئىر ۋە ماقالىلىرىدىن 215 پارچە ئەسەر بېرىلگەن. بىر قىسىم شېئىرىي ئەسەرلەر نازۇك ئىچكى ھېسسىيات، ئويناق لىرىكا، مۇكەممەل شېئىرىي قۇرۇلمىغا ئىگە بولۇپ، يۇقىرى ئېستېتىك قىممەتكە ئىگە.

مۇھەممەت رېھىم سايىت ئەسەرلىرى

1. «تۈركىي تىللىرى تىلشۇناسلىقىغا مۇقەددىمە». ئىلمىي ئەسەر. مىللەتلەر نەشرىياتى 2004-يىل نەشرى، 640 مىڭ خەت.
2. «قەدىمكى ئۇيغۇرچە (ئالتۇن يارۇق)» (ئىككىيلەن ھەمكارلىشىپ ئىشلىگەن). شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى 2001-يىل نەشرى، بىر مىليون خەت (2002-يىلى بېيجىڭ شەھەرلىك مۇنەۋۋەر ئەسەرلەر 2-دەرىجىلىك مۇكاپاتىغا ئېرىشكەن).
3. «ئالتايشۇناسلىققا مۇقەددىمە». شەنشى مائارىپ نەشرىياتى 2002-يىل نەشرى (ھەمكارلىشىپ ئىشلىگەن). مەزكۇرنىڭ ئىشلىگىنى تەخمىنەن 100 مىڭ خەت (مەملىكەتلىك مۇنەۋۋەر ئەسەر 2-دەرىجىلىك مۇكاپاتىغا ئېرىشكەن).
4. «قەدىمكى ئۇيغۇرچە ۋەسىقىلەر» (ھەمكارلىشىپ ئىشلىگەن). شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى 2001-يىل نەشرى.
5. «قەدىمكى ئۇيغۇرچە ئەسەرلەرنىڭ تىلىدىن قىسقىچە خاتىرە» (ھەمكارلىشىپ ئىشلىگەن). شىنجاڭ ئۇنىۋېرسىتېتى نەشرىياتى 1999-يىل نەشرى، مەزكۇرنىڭ ئىشلىگىنى تەخمىنەن 150

- مىڭ خەت. « ئۇيغۇر ئون ئىككى مۇقامى » (ھەمكارلىشىپ ئىشلىگەن). ئېنىسكلوپېدىيە نەشرىياتى 1997-يىلى نەشرى. جەمئىي بىر مىليون 562 مىڭ خەت (مەزكۇرنىڭ ئىشلىگەن تەخمىنەن 400 مىڭ خەت).
7. « قىسقىچە تىلشۇناسلىق لۇغىتى » (ھەمكارلىشىپ ئىشلىگەن). شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى 1991-يىلى نەشرى.
8. « تۈرك تىلى ئىلمىگە مۇقەددىمە ». بۇ كىتاب ئالتە باققا بۆلۈنگەن بولۇپ، بىرىنچى بابتا تۈرك تىلى ئىلمى ۋە تۈرك تىلى تەتقىقاتىنىڭ ئومۇمىي ئەھۋالى؛ ئىككىنچى بابتا قەدىمكى تۈرك يېزىقى ۋە ئۇ ھەقتىكى ھۆججەت، ماتېرىياللارنىڭ ئومۇمىي ئەھۋالى؛ ئۈچىنچى بابتا تۈرك تىلىنىڭ تۈرلەرگە بۆلۈنۈشى؛ تۆتىنچى بابتا تۈرك تىلىنىڭ ئورتاق ئالاھىدىلىكى؛ بەشىنچى بابتا قەدىمكى ماتېرىيال تىلىنىڭ تۈرلەرگە بۆلۈنۈشى ۋە ئاساسىي ئالاھىدىلىكى؛ ئالتىنچى بابتا ئاممىباب تۈرك تىلىنىڭ ئۆزگىرىشىدىن پەيدا بولغان ھازىرقى زامان تۈرك تىلى ۋە ئۇنىڭ ئالاھىدىلىكى تونۇشتۇرۇلغان.
9. « تالانتلىق ئوتتۇرا مەكتەپ ئوقۇغۇچىلىرىنىڭ 14 خىل قابىلىيىتى » (ھەمكارلىشىپ ئىشلىگەن). شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى 2004-يىلى نەشرى.
10. « م. ن. سىتېنماننىڭ پەرزەنت تەربىيىسى » (ھەمكارلىشىپ ئىشلىگەن). شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى 2004-يىلى نەشرى.
11. « ۋالىيەندېننىڭ ئۇيغۇر ئېلىگە ساياھەت خاتىرىسى ھەققىدە ». شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى 2003-يىلى نەشرى.
- تۈركچىدىن تەرجىمە.
12. « جۇڭخۇا مەدەنىيىتى ». بېيجىڭ تىل-مەدەنىيەت نەشرىياتى 2002-يىلى نەشرى.
13. « تىلشۇناسلىقتىن ئومۇمىي بايان » (ھەمكارلىشىپ تەرجىمە قىلغان). مىللەتلەر نەشرىياتى 1991-يىلى نەشرى.
- ئۇنىڭدىن باشقا « چوڭ-كىچىكلەر بىللە ياشاش ساداسى — دادا،

ئاپا خۇشال ئۆتەيلى» ناملىق كىتابقا يېزىلغان كىرىش سۆز ۋە كىتابنىڭ تەھرىرلىكى قاتارلىق ئىلمىي ئەمگەكلىرى بار.

مۇھەممەت بېگىم سايت 1950-يىلى 21-ئىيۇل لوپ ناھىيىسىنىڭ سامپۇل يېزىسى قىقاش كەنتىدە دېھقان ئائىلىسىدە تۇغۇلغان.

1957-يىلى 8-ئايدىن 1968-يىلى 7-ئايغىچە

باشلانغۇچ ۋە تولۇق ئوتتۇرا مەكتەپلەردە

ئوقۇپ 1971-يىلى 8-ئايغىچە ناھىيىلىك

ئورۇق يېتىشتۈرۈش مەيدانىدا قايتا تەربىيە

قوبۇل قىلغان. 1973-يىلى 6-ئايغىچە خوتەن

دارىلمۇئەللىمىندە ئوقۇغان. 1976-يىلى

9-ئايغىچە لوپ ناھىيە 3-(سامپۇل) ئوتتۇرا

مەكتەپتە ئوقۇتقۇچى بولغان. 1979-يىلى

12-ئايغىچە مەركىزىي مىللەتلەر ئىنستىتۇتى ئاز سانلىق مىللەتلەر

تىل-ئەدەبىيات فاكۇلتېتى قەدىمكى تۈركىي تىلى كەسپىدە ئوقۇغان.

1988-يىلى 8-ئايغىچە مەركىزىي مىللەتلەر ئىنستىتۇتى ئاز سانلىق

مىللەتلەر تىل-ئەدەبىيات 2-فاكۇلتېتى ئۇيغۇر تىل-ئەدەبىيات

كافېدىراسىدا قەدىمكى تۈركىي تىلى كەسپى ئوقۇتقۇچىسى بولغان.

1990-يىلى 8-ئايغىچە تۈركىيە خەلق جۇمھۇرىيىتى مارمارا

ئۇنىۋېرسىتېتى تارىخ-جۇغراپىيە، تىل-ئەدەبىيات ئىنستىتۇتى تۈركىي

تىل-ئەدەبىيات فاكۇلتېتىدا ماگىستىرلىقتا ئوقۇغان. 1993-يىلى

5-ئايغىچە گوللاندىيە ئۆتمەخت ئۇنىۋېرسىتېتى شەرقىي ئاسىيا

تىل-ئەدەبىيات فاكۇلتېتى (ئەرەب-پارس، تۈركىي تىل-ئەدەبىيات

فاكۇلتېتى)دا كاندىدات دوكتورلۇق ئىلمىي ئۇنۋانىغا ئېرىشكەن.

2001-يىلى 9-ئايدا پروفېسسورلۇققا كۆتۈرۈلگەن. 1993-يىلىدىن

2000-يىلى 8-ئايغىچە تۈركىي تىل-ئەدەبىيات فاكۇلتېتىدا كافېدىرا

مۇدىرى ۋە فاكۇلتېت مۇئاۋىن مۇدىرى بولغان. 1988-يىلىدىن كېيىن

بېيجىڭ شەھىرى خەيدىيەن رايونلۇق سىياسىي كېڭەشنىڭ ھەيئىتى

ۋە دائىمىي ھەيئەت ئەزاسى بولغان. ھازىر شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم

رايونى ئۇيغۇر كلاسسىك ئەدەبىيات تەتقىقاتى ئىلمىي جەمئىيىتىنىڭ

دائىمىي ھەيئەت ئەزاسى، جۇڭگو تۈركىي تىللار ئىلمىي جەمئىيىتىنىڭ دائىمىي ھەيئەت ئەزاسى، جۇڭگو ئۇيغۇر تارىخ — مەدەنىيەت تەتقىقاتى ئىلمىي جەمئىيىتىنىڭ دائىمىي ھەيئەت ئەزاسى، ماگىستىر ئۇستازى ۋە ماگىستىر ئۇستازلار يېتەكچى گۇرۇپپىسىنىڭ مەسئۇلى.

قاتناشقان مۇھىم تەتقىقات تېمىلىرى: «تۈركىي تىللىرى تۈركۈمىدىكى تىللارنىڭ سېلىشتۇرما تەتقىقاتى» (مەملىكەتلىك ئىجتىمائىي پەنلەر تەتقىقاتى فوندىنىڭ تەتقىقات تېمىسى)، 1979-يىلى باشلىنىپ، 2000-يىلى تاماملانغان، تەتقىقات گۇرۇپپىسىنىڭ بىرىنچى ئەزاسى؛ «ئۇيغۇر مائارىپىنىڭ ھازىرقى ھالىتى ئۈستىدە تەتقىقات» (مەركىزىي مىللەتلەر ئۇنىۋېرسىتېتى «مىللەتلەر تەرەققىياتى تەتقىقاتى مەركىزى» نىڭ تەتقىقات تېمىسى)، 1999-يىلى باشلىنىپ، 2000-يىلى تاماملانغان، تەتقىقات گۇرۇپپىسىنىڭ مەسئۇلى؛ «ئالتايشۇناسلىققا مۇقەددىمە» (مەملىكەتلىك مائارىپ مىنىستىرلىقىنىڭ نۇقتىلىق دەرسلىك تۈزۈش تېمىسى)، 1997-يىلى باشلىنىپ، 1999-يىلى تاماملانغان، تەتقىقات گۇرۇپپىسىنىڭ بىرىنچى ئەزاسى؛ «قەدىمكى ئۇيغۇرچە (ئالتۇن يارۇق)» (ئىككىيلەن ھەمكارلىشىپ ئىشلىگەن)، («7- بەش يىللىق پىلان» مەزگىلىدىكى مىنىستىرلىق دەرىجىلىك مۇھىم تەتقىقات تېمىسى)، 1985-يىلى باشلىنىپ، 1993-يىلى تاماملانغان، تەتقىقات گۇرۇپپىسىنىڭ بىرىنچى ئەزاسى، تەخمىنەن بىر مىليون خەت؛ «جۇڭگو ئۇيغۇر بالىلىرى بىلەن ياپونىيە بالىلىرىنىڭ تۇرمۇش ۋە تەربىيىلىنىش مۇھىتلىرىنى سېلىشتۇرۇپ تەتقىق قىلىش» (جۇڭگو-ياپونىيە بىرلىشىپ ئېلىپ بارغان خەلقئارالىق تەتقىقات تېمىسى)، 1996-يىلى باشلىنىپ، 1998-يىلى تاماملانغان، تەتقىقات گۇرۇپپىسىنىڭ باشتىن-ئاخىرقى نۇقتىلىق ئەزاسى.

پروفېسسور مۇھەممەت تېھم سايت مەملىكەت ئىچىدىكى كۆپ خىل مۇھاكىمە-تەتقىقات يىغىنلىرىغا قاتناشقان ۋە ئىلمىي ماقالىلىرىنى ئوقۇپ ياخشى باھاغا ئېرىشكەن. ئۇ تۈركىيە ۋە گوللاندىيەدە ئوقۇغان مەزگىللەردە شۇ مەملىكەتلەردىكى مۇھاكىمە يىغىنلىرىغا كۆپ قېتىم قاتناشقاندىن باشقا، بىرقانچە قېتىم گېرمانىيىنىڭ مۇنىخ

(Munich)، فرايبۇرگ (Freiburg) ۋە بامبېرگ (Bamberg) قاتارلىق شەھەرلىرىگە بېرىپ مۇھاكىمە يىغىنلىرىغا قاتناشقان ۋە لېكسىيە سۆزلىگەن. ئۇ 1988-يىلى ياپونىيىنىڭ فۇكاگا ئۇنىۋېرسىتېتىغا بېرىپ مۇھاكىمە يىغىنىغا قاتناشقان ۋە يىغىندا نۇقتىلىق سۆزلىگەن.

ئابدۇللا مەتسىيەت ئەسەرلىرى

1. «قىسقىچە خىمىيە ئالىملىرى لۇغىتى». شىنجاڭ

ئۇنىۋېرسىتېتى نەشرىياتى 1996-يىلى 6-ئاي نەشرى. كىتاب نومۇرى: ISBN7-5631-0694-4/G389 فورماتى: چوڭ 32 كەسلەم، باسما تاۋىقى: 8.125، تىراژى: 3000.

بۇ كىتابتا خىمىيە ئالىملىرىنىڭ ئوخشاش بولمىغان دەۋر، ئوخشاش بولمىغان شارائىتتا بارلىقىنى ئىلىم-پەن، بولۇپمۇ، خىمىيە پېنىنىڭ تەرەققىياتىغا بېغىشلاشتەك قەتئىي نىيەت ۋە قەيسرانە ئىرادىسىگە ئايرىپ ئوقۇلغان.

ئىككى قېتىم نوبېل مۇكاپاتىغا ئېرىشكەن ئاتاقلىق خىمىيە ۋە فىزىكا ئالىمى كيۇرى خانىم: «جامائەتچىلىكنىڭ بەختى ئۈچۈن ئىشلىگەنلەر مەيلى قايسى مىللەت، قايسى دۆلەتتىن بولسۇن، ئۇلارنىڭ مېھنەت مېۋىسى بىرەر دۆلەتكىلا مەنسۇپ بولماستىن، بەلكى پۈتكۈل ئىنسانىيەتكە مەنسۇپ» دېگەن ئىدى. كىشىلەر، ئىنسانىيەتنىڭ تەرەققىياتى ئۈچۈن ئۆز ھاياتىنى بېغىشلىغان بۇ مۇنەۋۋەر خىمىيە ئالىملىرىنى مەڭگۈ ئۇنتۇمايدۇ.

2. «ھازىرقى زامان تەبىئىي پەن تەرەققىياتى ھەققىدە

لېكسىيە». شىنجاڭ پەن-تېخنىكا سەھىيە نەشرىياتى 1993-يىلى 7-ئاي نەشرى. كىتاب نومۇرى: ISBN7-5372-0187-01N.8، فورماتى: كىچىك 32 كەسلەم، باسما تاۋىقى: 4.25، تىراژى: 5400.

بۇ كىتابتا بەش چوڭ مەزمۇن، 21 كىچىك مەزمۇن سۆزلەنگەن. ئۇلار: تەبىئىي پەنلەرنىڭ تەرەققىيات يۈزلىنىشى؛ ماددا سىستېمىسىنىڭ قەۋەتلىك تۈزۈلۈشى؛ ھازىرقى زامان ماتېماتىكىسىنىڭ تەرەققىياتى؛ يۇقىرى مولېكۇلىلىق ئورگانىك

بىرىكمىلەر؛ ھازىرقى زامان بىئولوگىيىسى ۋە بىئو قۇرۇلۇشى قاتارلىقلار.

3. «خىمىيىلىك مەسىلە-مىساللارنى تېز يېشىش ئۇسۇلى». شىنجاڭ ياشلار-ئۆسمۈرلەر نەشرىياتى 1997-يىل 9-ئاي نەشرى. كىتاب نومۇرى: ISBN7-5371-2762-X/G. 1275. فورماتى: كىچىك 32 كەسەلم، باسما تاۋىقى: 5.875. تىراژى: 5070

بۇ كىتابتا خىمىيىلىك مەسىلە-مىساللارنى تېز يېشىشتە قوللىنىلىدىغان نەزەرىيىلەر ۋە يېشىش ئۇسۇلى ئاددىيلاشتۇرۇپ بايان قىلىنغاچقا، ئوقۇتقۇچى-ئوقۇغۇچىلارنىڭ ئەستە تۇتۇشى ۋە مەسىلە-مىساللارنى تېز يېشىشىگە قۇلايلىق يارىتىلغان.

4. «نوبېل ۋە نوبېل مۇكاپاتىغا ئېرىشكەن مەشھۇر كىشىلەر» (تۈزگەن). شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى 2005-يىل نەشرى.

بۇ كىتابتا نوبېل مۇكاپاتىغا ئېرىشكەن 600 دىن ئارتۇق ئالىم ۋە ئون چوڭ تەشكىلاتنىڭ قىسقىچە ئەھۋالى، نوبېل مۇكاپاتىغا ئېرىشىشتىكى ئاساسىي نەتىجىسى، بۇ نەتىجىلەرنىڭ ھازىرقى زامان پەن-تېخنىكىسى، سانائەت، يېزا ئىگىلىكى، تۇرمۇش، مېدىتسىنا قاتارلىق تۈرلۈك ساھەلەردە قوللىنىلىشى قىسقىچە بايان قىلىنغان.

پروفېسسور ئابدۇللا مەتسېيت 1942-يىل 11-ئايدا خوتەن ناھىيىسىدە تۇغۇلغان. 1960-يىل 7-ئايدا شىنجاڭ پېداگوگىكا

ئىنستىتۇتى بىئو-خىمىيە فاكولتېتىنى

پۈتتۈرۈپ، 1962-يىل 8-ئايغىچە شۇ

مەكتەپتە ۋە شىنجاڭ ئۇنىۋېرسىتېتىنىڭ

بىئو-خىمىيە فاكولتېتىدا، 1963-يىل

11-ئايغىچە شىنجاڭ قەشقەر پېداگوگىكا ئالىي

تېخنىكومى خىمىيە فاكولتېتىدا،

1976-يىلىغىچە خوتەن ۋىلايەتلىك 1-ئوتتۇرا

مەكتەپتە ئوقۇتقۇچىلىق قىلغان. 1979-

يىلىغىچە شىنجاڭ خەلق رادىئو ئىستانسىسىنىڭ خوتەندە تۇرۇشلۇق

مۇخبىرلار پونكىتىنىڭ مەسئۇلى ۋە مۇخبىر بولغان. 1984-يىلىغىچە خوتەن پىداگوگىكا ئالىي تېخنىكومى خىمىيە فاكۇلتېتىدا ئوقۇتقۇچى ۋە مۇئاۋىن فاكۇلتېت مۇدىرى قاتارلىق خىزمەتلەرنى ئىشلىگەن. 1984-يىلىدىن 2000-يىلى دەم ئېلىشقا چىققانغا قەدەر مەكتەپنىڭ مۇئاۋىن مۇدىرى بولۇپ ئىشلىگەن. ئۇ 1985-يىلى شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونلۇق مائارىپ كومىتېتى «مائارىپ ئىلمىي جەمئىيىتى» نىڭ دائىمىي ھەيئەت ئەزاسى بولغان. 1993-يىلى «شىنجاڭ ئالىي مائارىپ ئىلمىي جەمئىيىتى» نىڭ دائىمىي ھەيئەت ئەزاسى بولغان. 1999-يىلى «جۇڭگو مائارىپچىلار ئىلمىي جەمئىيىتى» نىڭ دائىمىي ھەيئەت ئەزاسى بولغان.

ئۇنىڭ تەرجىمىھالى 1998-يىلى «جۇڭگو مۇتەخەسسسلرى ئىسىملىك لۇغىتى» گە، 1999-يىلى «دۇنيادىكى مەشھۇر جۇڭگولۇق ئالىملار ۋە مائارىپ مۇتەخەسسسلرى قامۇسى» غا كىرگۈزۈلگەن. «خىمىيە ۋە ئېلېمېنتلار توغرىسىدا قىسقىچە چۈشەنچە» قاتارلىق ئىلمىي ماقالىلىرى «شىنجاڭ ئۇنىۋېرسىتېتى ئىلمىي ژۇرنىلى»، «شىنجاڭ پىداگوگىكا ئۇنىۋېرسىتېتى ئىلمىي ژۇرنىلى»، «شىنجاڭ مائارىپ گېزىتى» قاتارلىق گېزىت-ژۇرناللاردا ئېلان قىلىنغان. «ئوقۇتقۇچىنىڭ كەسپىي ئەخلاقى توغرىسىدا» سەرلەۋەرلىك ئىلمىي ماقالىسى 1991-يىلى شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونلۇق مائارىپ كومىتېتى مائارىپ ئىلمىي تەتقىقات ئورنى ئۇيۇشتۇرغان تۇنجى قېتىملىق «مائارىپ ئىلمىي تەتقىقاتى بويىچە مۇنەۋۋەر ئىلمىي ماقالىلەر» نى باھالاشتا دەرىجىگە ئېرىشىپ مۇكاپاتلانغان ۋە شەرەپ گۇۋاھنامىسىگە ئېرىشكەن. «ئورگانىك خىمىيە» (1-، 2-قىسىم) قاتارلىق 850 مىڭ خەتتىن ئارتۇق خەنزۇچە دەرسلىك كىتابىنى، ئىلمىي تەتقىقات ۋە ئوقۇتۇش تەتقىقاتىغا ئائىت 400 مىڭ خەتتىن ئارتۇق تۈرلۈك خەنزۇچە ئىلمىي ماقالىلەرنى ئۇيغۇرچىغا تەرجىمە قىلغان. ھازىر ئۇ «خىمىيە ئىزاھلىق لۇغىتى» نى نەشرگە تەييارلىماقتا.

قادىر قاۋۇز تۈزگەن لۇغەتلەر

1. «ساياھەتچىلەر ئۈچۈن ئىنگىلىز تىلى». شىنجاڭ خەلق

سەھىيە نەشرىياتى نەشرى.

بۇ كىتاب ئاپتورنىڭ 1988-يىلى نەشر قىلدۇرغان شىنجاڭدىكى بىردىنبىر ئىنگىلىزچە-ئۇيغۇرچە ساياھەتچىلەر قوللانمىسى بولۇپ، ئېلىپ يۈرۈشكە ئەپلىك، ئۆگىنىش قۇلاي، تىلى راۋان، ئۇيغۇرچە ساۋاتى بارلىكى ئادەمنىڭ ھەممىسى ئوقۇيالايدىغان ۋە ئاممىبابلىقى بىلەن پۈتۈن شىنجاڭدا ئالقىشقا ئېرىشكەن ئەڭ بازارلىق كىتابلارنىڭ بىرى.

2. «ھەمراھ» (1 - 5). ئەرەبچە-ئۇيغۇرچە، نېمىسچە-ئۇيغۇرچە، تۈركچە-ئۇيغۇرچە، ئىنگىلىزچە-ئۇيغۇرچە، خەنزۇچە-ئۇيغۇرچە. شىنجاڭ خەلق سەھىيە نەشرىياتى نەشرى.

بۇ كىتابلاردا ئاۋۋال دىئالوگ بېرىلىپ، ئاخىرىغا شۇ تىلنىڭ 1000 سۆزلۈك لۇغىتى قوشۇمچە قىلىنغان. ئاپتونوم رايونىمىزدىكى ھەرقايسى شەھەر، ۋىلايەت ۋە ناھىيىلەر، مەملىكىتىمىزدىكى ھەرقايسى ئۆلكە، مۇھىم شەھەرلەر ۋە دۇنيادىكى ھەرقايسى دۆلەتلەرنىڭ خەلقئارا كود نومۇرى قاتارلىقلارمۇ كىرگۈزۈلگەن.

3. «يوللۇق». بۇ كىتاب 16 تىللىق قوللانما بولۇپ، زامانىمىزغىچە بولغان ئارىلىقتا نەشر قىلىنغان كىتابلار ئىچىدىكى تىلى ئەڭ ئىخچام، ئۆگىنىش ئاسان، ئېلىپ يۈرۈشكە ئەپلىك، ئەمەلىي قوللىنىش قىممىتى يۇقىرى، پۈتۈن ئاسيادا تىل تۈرى ئەڭ كۆپ بولغان تەۋەررۈك كىتابلارنىڭ بىرى.

4. «ئىنگىلىزچە-ئۇيغۇرچە قوش ئىزاھلىق لۇغەت». شىنجاڭ خەلق سەھىيە نەشرىياتى نەشرى.

بۇ لۇغەت ئەنگىلىيە ئوكسفورد ئۇنىۋېرسىتېتىنىڭ دۇنياغا مەشھۇر «ئوكسفورد لۇغىتى» گە ئاساسەن تەرجىمە قىلىپ تۈزۈلگەن ئوتتۇرا تىپلىق قورال كىتابتۇر.

5. «ئىنگىلىزچە-ئۇيغۇرچە مىساللىق لۇغەت» (ئوتتۇرا-باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇغۇچىلىرى ئۈچۈن). شىنجاڭ خەلق

سەھىيە نەشرىياتى نەشرى.

بۇ لۇغەتكە ئوتتۇرا-باشلانغۇچ مەكتەپلەرنىڭ ئىنگلىز تىلى دەرسلىكلىرىدە ئۇچرايدىغان مۇھىم سۆز-ئىبارلەردىن جەمئىي 2000 دىن ئارتۇق سۆز كىرگۈزۈلگەن ۋە ھەر بىر سۆزگە ئىككى ياكى ئۈچتىن ئارتۇق مىسال بېرىلگەن.

6. «ئۇيغۇرچە-ئىنگلىزچە مىساللىق لۇغەت»
(ئوتتۇرا-باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇغۇچىلىرى ئۈچۈن). شىنجاڭ خەلق سەھىيە نەشرىياتى نەشرى.

بۇ لۇغەت ئىنگلىزچە-ئۇيغۇرچە مىساللىق لۇغەت بىلەن شەكىلداش لۇغەت بولسىمۇ، لېكىن بىرى يەنە بىرىنى تولۇقلايدىغان، ئالدىنقىسىدا ئىنگلىزچە سۆزلەرگە مىسال بېرىلگەن بولسا، كېيىنكىسىدە ئۇيغۇرچە سۆزلەرگە مىسال بېرىلىپ ئىنگلىزچە چۈشەندۈرۈلگەن، بىر-بىرىگە باغلىنىشلىق لۇغەتتۇر.

7. «ئىنگلىز تىلىنىڭ جانلىق تىل لۇغىتى». شىنجاڭ خەلق سەھىيە نەشرىياتى نەشرى. ئەسلىي ئاپتورى: چېن شىنيۈەن. تەرجىمە قىلغۇچى: قادىر قاۋۇز.

بۇ كىتابتا، ئىنگلىزچە جانلىق تىلدا ئىشلىتىلىدىغان سۆزلەر ۋە مىساللار ئىنچىكىلىك بىلەن تاللىنىپ، تۈرلەرگە ئايرىلغان ۋە سىستېمىلىق ھالدا ماددىلارغا بۆلۈنگەن.

8. «يېڭىچە ئىنگلىز تىلى ئوقۇشلۇقىنىڭ سۆزلۈكلەر قوللانمىسى». بۇ كىتاب ئەنگلىيىلىك تىلشۇناس L. G. Alexander نىڭ پۈتۈن دۇنيادا نوپۇزغا ئېرىشكەن مەشھۇر ئەسىرى «New Concept English» نىڭ سۆزلۈكلەر قوللانمىسى بولۇپ، قادىر قاۋۇز تەرىپىدىن تەرجىمە قىلىنىپ تۈزۈلگەن.

بۇ قوللانمىغا «New Concept English» دېگەن بۇ بىر يۈرۈش دەرسلىكتە ئۇچرايدىغان بارلىق سۆز-ئىبارلەر كىرگۈزۈلگەن.

9. «خەنزۇچە-ئۇيغۇرچە قارىمۇقارشى مەنىلىك سۆزلەر»

لۇغىتى».

10. «ئۇيغۇرچە-خەنزۇچە قارىمۇقارشى مەنىلىك سۆزلەر

لۇغىتى».

11. «ئىنگىلىز تىلىدىن 900 جۈملە». شىنجاڭ خەلق سەھىيە

نەشرىياتى نەشرى.

12. «خەنزۇ تىلىدىن 900 جۈملە». شىنجاڭ خەلق سەھىيە

نەشرىياتى نەشرى.

بۇ كىتاب ئامېرىكا ماكىملان شىركىتىنىڭ 1998-يىللىق يېڭى نەشرىگە ئاساسەن ئىنگىلىزچىدىن خەنزۇچە ۋە ئۇيغۇرچىغا تەرجىمە قىلىپ ئايرىم-ئايرىم كىتاپچە قىلىپ تۈزۈلگەن قوللانما بولۇپ، تۇرمۇشتا ئەڭ كۆپ ئۇچرايدىغان، ئەمەلىي قوللىنىشچانلىقى يۇقىرى جۈملىلەر كۆپ سالماقنى ئىگىلىگەندىن سىرت، ئىجتىمائىي تۇرمۇشتا كۆپ ئۇچرايدىغان مەزمۇنلار ئىخچام ۋە نەق جۈملىلەر بىلەن ئىپادىلەنگەن.

13. «رەسىمگە قاراپ ئىنگىلىز تىلى ئۆگىنىش قوللانمىسى

(ئىككى قىسىم).

بۇ قوللانما بۇندىن 55 يىل بۇرۇن ئامېرىكىدا نەشر قىلىنىپ تا ھازىرغا قەدەر دۇنيانىڭ ھەممە يېرىدە تېلېۋىزوردا دەرسلىك قىلىپ ئۆتۈلۈۋاتقان، ئۆمرى ئەڭ ئۇزۇن دەرسلىكتۇر.

بۇ قوللانما ئىككى قىسىم بولۇپ، ھەربىر كىتاپقا، دائىم ئىشلىتىلىدىغان 500 دىن سۆز كىرگۈزۈلۈپ، شۇ 500 سۆز ئارقىلىق ئىجتىمائىي تۇرمۇشنىڭ ھەرقايسى تارماقلىرى، مەدەنىيەت ۋە ئىلىم-پەن ساھەسىدىكى مەزمۇنلار كەڭ كۆلەمدە ئەتراپلىق بايان قىلىنغان.

14. «خەنزۇچە-ئىنگىلىزچە-ئۇيغۇرچە تۇراقلىق ئىبارىلەر

لۇغىتى».

بۇ لۇغەتكە جەمئىي 15 مىڭدىن ئارتۇق تۇراقلىق ئىبارە ۋە سۆز

بىرىكمىلىرى كىرگۈزۈلگەن، بۇ لۇغەت نەشرىيات ۋە ئاخبارات خادىملىرى، كەڭ تەرجىمانلار ئاممىسى ۋە بىرقەدەر يۇقىرى سەۋىيىدىكى ئوقۇتقۇچى-ئوقۇغۇچىلارنىڭ تەرجىمە خىزمىتىدىكى قورال كىتابى بولالايدۇ. ھازىرغىچە شۇ ۋەزىپىنى ئۈنۈملۈك تاماملاپ كەلدى.

قادىر قاۋۇز 1958-يىلى 20-سېنتەبىر گۇما ناھىيىسىدە تۇغۇلغان، 1980-يىلى بېيجىڭ پىداگوگىكا ئۇنىۋېرسىتېتىنىڭ ئىنگلىز تىلى كەسپىنى پۈتتۈرگەن. كېيىن فرانسىيىدە ئوقۇغان. ھازىر شىنجاڭ خەلق نەشرىياتىدا ئىشلەيدۇ، كاندىدات ئالىي مۇھەررىر.

ئۇ شىنجاڭدا تۇنجى بولۇپ، ئىنگلىزچە-ئۇيغۇرچە كىتاب نەشر قىلدۇرغان. ئۇنىڭ ئىجادىي پائالىيىتى 1982-يىلى شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى تەرىپىدىن نەشر قىلىنغان «ئىنگلىز تىلى» نامىدىكى بىر يۈرۈش ئەسىرى بىلەن باشلانغان.

ئۇنىڭ ئىجادىي ئەسەرلىرى بىرقەدەر كۆپ بولۇپ، ھازىرغىچە قايتا-قايتا نەشر قىلىنىۋاتقانلىرىمۇ بار.